

בדין שוה כסף בקידושין (שלוש הערות)

כסף, לפי חכמי האמת, הלא בספרתם, במובנו העילאי הוא בבחינת כיסופים וגעגועים. אלא שיש ויש. יש והוא "כסף הקדשים", "נכסף נכספת לבית אביו", ויש "הכסף השב אל אמתחותיכם", געגועים אל החציר והבצלים והשומים. הצעיר היקר, בר אבהן ובר אוריין, רבי דב אטינגר ז"ל, לא הספיק לבוא לשלמות געגועיו וכסופיו בקודש. בעודו באבו והוא נקטף מאתנו. אבל לפי מעוט השנים הרבה מקנתו, וכתביו בדברי תורה מוכיחים כי הבטיח גדולות. כיסופי קודש עזים היו לו לעלות ולשגשג, נכסוף נכסף לבית אביו, ראש שושלת אטינגר בארץ, הגאון תחסידי ר' ברוך מרדכי אטינגר, זצ"ל. שלש הערות דלהלן בשוה כסף בקדושין מקדשות לזכרו.

— א —

מקודשת מה"ת, והרא"ש ועוד ראשונים סוברים שקדושי תורה אין כאן בכל אופן, שאין להקדש אלא מקומו ושעתו ואינה אלא חומרא בעלמא דרבנן. והפנ"י (י"ב ע"א) כתב בבאור דעת הרמב"ם, וז"ל: "דודאי כל היכא דשייך חשבון ושומא כל אנפי שוין דאזלינן בתר מקום ושעה דהי אידנא, וע"ז לא נחלק אדם מעולם, אלא שבשוה פרוטה של קדושין ושדה, דלאו בחשבון ושיווי תליא מילתא וכו' דגוזה"כ הוא, א"כ י"ל דמכיון שהוא ש"פ בשום מקום או בשום זמן מיקרי מדאורייתא כסף וכו' עכ"ל.

ולפי"ז צריך להבין דעת הרא"ש ודעי מיה הסוברים גם בקדושין שאין לך אלא מקומו ושעתו, שלכאורה צדקו דברי הפנ"י, שכיון שאינו תלוי בשיווי ושומא, אלא מה שנקרא מגוזה"כ כסף, י"ל שיועיל גם מה שנקרא כסף במדי.

אולם עיקר דברי הפנ"י שכ' שבקדושין ושדה לאו בשיווי תליא מילתא, אינו מוס"כ, ולפלא שלא זכר כלל שזו היא מחלוקת ידועה של הסמ"ע והט"ז בתור"מ (סי' ק"צ).

בתוס' ריש קדושין ד"ה ב"ש אומרים בדינר: "במסכת עדיות חני ליה גבי קולי ב"ש וחומרי בית הלל, ואע"ג דאי קבלה קדושין מאחר הו"ב"ש לחומרא, מיהו לאו להכי מיתשיל כדאמרינן ביומא כי אתשיל לענין עוג מלך הבשן".

והקשה הפני יהושע דבע"כ כי איתשיל דוקא לענין קדושי השני איתשיל, שלקדור שי ראשון הרי אין נ"מ, שגם לב"ש צריכה ממנו גט, שאף אם קידשה בפחות מדינר, הרי קיי"ל כשמואל (לקמן יב) שחוששין שמא שוה פרוטה במדי, וכן לב"ש עלינו לחשוש שמא שוה דינר במדי, אלא שהנ"מ הוא אם קיבלה קדושין מאחר שלב"ה בפרוטה הם קדושין ודאים, וא"צ גט מהשני ולב"ש שהם קדושי ספק צריכה גט גם מהשני.

ונראה ליישב דהנה בזה שחוששים שמא ש"פ במדי, יש מחלוקת הראשונים, כי הרמב"ם (אישות פ"ד הי"ט, וע' טור סי' ל"א בדעתו) סובר שזהו ספק דאורייתא נאם היה ידוע שבודאי ש"פ במדי היתה

שהסמ"ע שם כתב שכסף בשדה קונה דוקא כשנתן בתורת שיווי השדה לפרעון, אבל אם לא נתן בתורת פרעון ושיווי, אלא בתורת קנין בלבד, אינו קונה כלל, שבשדה עפרון היה הכסף לפרעון, והט"ז שם חלק עליו שהרי אף אשה נקנית בש"פ ואינו אלא לקנין, ששיווי המקח לא שייך באשה, וא"כ גם בשדה כן, ובאבני מלואים (סי' כ"ט ס"ק ב') האריך לבאר דברי הסמ"ע שגם באשה הכסף הוא בתורת שיווי מקח האשה ולא לקנין, ואם מקדשה בפרוטה, כל דמי שיווי הקדושין הם בפרוטה, ואם מקדשה במנה ונתן לה דינר או פרוטה, צריך שיהיה הדינר או הפרוטה בתורת תחילת פרעון שיווי הקידושין ונר-תן לה אח"כ המותר לתשלום הפרעון, וכמו בשדה, והכל בתורת תחלת פרעון ובתורת שיווי ולא לשום קנין.

ולפי"ז יתבאר מחלוקת הרמב"ם והרא"ש שהרמב"ם סובר שפרוטה של קדושין ושדה הוא לא בתורת שיווי ופרעון ושומא, אלא בתורת קנין מגזה"כ, וכדעת הט"ז והפנ"י, ולכן כששו"פ במקום אחר ג"כ יש עליו שם כסף וקונה, והרא"ש סובר שפרוטה של קדושין ושדה הוא בתורת שיווי ופרעון ושומא וכדעת הסמ"ע והאבני מלואים, ובוה ודאי אין לך אלא מקומו ושעתו.

ומעתה נראה לומר, שכל מחלוקת זו אינה אלא בפחות משה פרוטה, אבל בפחות משה דינר לב"ש, הכל מודים שאין חוששים לשה דינר במדי, שבין לפי מה שפירש רבא בגמ' הטעם של ב"ש שלא יהו בנות ישראל כהפקר, ובין לפי מה שפירש ר"ל שב"ש לומדים מאמה עבריה, וכיון דאפיקתה מפרוטה אוקמה אדינר, הרי א"א לומר כמו שאנו אומרים לב"ה שגזה"כ הוא בעצם שפרוטה הוא כסף, ופחות מפרוטה אינו כסף וכך נאמר לב"ש שפחות מדינר אינו כסף, שזה אינו,

שהרי גם ב"ש מודים שפרוטה הוא כסף בכל מקום, אלא שכאן אנו מצריכים דינר מצד חשיבות, אם כדי שלא יהו בנות ישראל כהפקר לקנות בכסף מועט, או משום שלמדים מאמה העבריה, שכיון דאפיקתה מפרוטה, אנו רואים שצריך דבר חשוב, העמידוה על דינר שהוא חשוב, וכל שהוא משום חשיבות אין לך אלא מקר מו ושעתו, ולא שייך כלל החשש שמא ש"פ במדי, וביותר יתבאר לפי מש"כ באבני מלואים שם שבאמה העבריה ודאי בתורת שיווי הוא, שהרי מה שנקנית בכסף למדים מזה שמגרעת פדיונה ויוצאה, וגרעון כסף של יציאתה הרי הוא לפי חשבון, לפי רבות השנים ומעוט השנים של עבודתה, וא"כ ממילא קנינה בתחילתה הוא ג"כ בתורת חשבון ושיווי, ודבריו נכונים, ולפי"ז לב"ש שלמדים קדושי אשה מאמה עבריה, צ"ל שגם בקדושי אשה בתורת שיווי הוא, ולכן שפיר סוברים ב"ש שאין חוששים לשה דינר במדי, שאין לך אלא מקומו ושעתו, ולפי זה קושית הפנ"י שנחשוש לב"ש בפחות מדינר שמא שזה דינר במדי אין לה מקום, שלב"ש אין קיים כלל חשש כזה.

והנה דברינו לא יתכנו אלא לשיטת הרמב"ם, אבל להרא"ש, לכאורה עדיין קשה שהרי הרא"ש סובר אף לב"ה שהכסף הוא בתורת שיווי, ובכל זאת מדרבנן חוששים לש"פ במדי, וא"כ גם לב"ש נחשוש לשה דינר במדי.

אמנם לתירוץ רבא בגמ' אליבא דב"ש שלא יהו בנות ישראל כהפקר יש ליישב, שהרי רש"י שם פי' שמדרבנן הוא שאמרו ב"ש, דאפקעינהו רבנן לקדושין מיני' כש-פחותין מדינר, ומעתה י"ל שאין מקום כלל לחשש זה של שזה דינר במדי, שממנ"פ, אם נבוא לחוש לעיקר הדין, הלא בלאו הכי נמי מדאורייתא מקודשת היא גם בפרוטה, וכל עצמנו לא באנו לבטל

הקדושין אלא מצד תקנת חכמים שאפקעינן
הו לקדושין מיני' כדי שלא יהו כהפקר,
וא"כ אם תבוא לחוש שמא שוה דינר במדי,
מה הועילו חכמים בתקנתם ששוב יהיו
כהפקר, ששוב נחוש תמיד גם בפחות מדינר
שמא הוא שוה דינר במדי, והלא החכמים
רצו שבש"פ לא יתקדשו אלא בשוה דינר,
ובהכרח צ"ל שהתקנה דאפקעינהו היתה
שלא יתקדשו אלא בדינר השוה כאן, ובפרט
שכל החשש של שוה במדי הוא להרא"ש
מדרבנן, ומה"ת אין לך אלא מקומו ושעתו,
וא"כ היאך יבואו החכמים עוד להטיל
חומרא של קדושין על בנות ישראל בשו"פ
מחשש מדי, והלא הדברים ק"ו ומה קדושין
החלים באמת בשו"פ מדאורייתא, ביטולם
חכמים ואפקעינהו, מכש"כ שלא יבואו עוד
להטיל חומרא של עצמם על קדושין כאלו,
ואי דתיקשי לר"ל שב"ש למדים מאמה
העבריה, בזה י"ל שר"ל אינו סובר כלל
כשמואל שחוששים שמא וכו', שהרי בגמ'
יש כמה אמוראים שאינם סוברים כשמואל,
וכל עיקר הקושיא היא לשמואל איך מיתור
קם לדעתו מחלוקת ב"ש וב"ה, ושמואל
יוכל לפרש שפיר כרבא וכמבואר.

— ב —

שם במשנה: בית הלל אומרים בפרוטה
ובשוה פרוטה, וברש"י שם: פרוטה של
נחושת. ובאבני מילואים (סי' כ"ז ס"ק
א') הוכיח מדברי רש"י אלו שסובר שכסף
שבתורה אינו כסף מתכות ממש שמשקלו
חצי שעורה, שלפ"ז הי' צ"ל פרוטה של
ב"ה של כסף, ובמשקל חצי שעורה, ופרור
טת נחושת היינו שוה כסף, ומה המשנה
אומרת פרוטה ושוה פרוטה, הרי פרוטה של
נחושת עצמה היא בתורת שוה כסף, אלא
הוא סובר שכסף שבתורה היינו ממון,
וחולק על הרי"ף והרמב"ם והטור שלעולם
משערים בחצי שעורה כסף, בין הוקר ובין
הזול, עיי"ש.

ולענד"נ שאין זו ראי', וי"ל שגם רש"י
מודה שכסף שבתורה היינו כסף ממש
במשקל חצי שעורה, ומכל מקום פרוטה
של ב"ה היא של נחושת, ופרוטה לחד
ושוה פרוטה לחד, והענין שבב"מ (ס"ג
ע"ב) אמרו מה לי הן מה לי דמיהן אמרי'
אבל מה לי דמיהן מה לי הן לא אמרינן,
וברא"ש בבא קמא (פ"א סי' י"א) בענין
אין שמין לגנב ולגזלן כתב משום דכתיב
חיים שנים ישלם, ודמים מהני משום מה
לי הן מה לי דמיהן, אבל דברים שיצטרך
לטרות ולמוכרן ולקנות בדמים כעין שגזל
לא, ובא"מ (סי' זה ס"ק ד') הביא עוד
מתשובת הרא"ש (כלל ר' סי' כ"ד) לענין
ה"ז גיטך ע"מ שתתן אצטלית, שאם לא
לצעורי מכוין היינו אומרים שוה כסף ככסף,
ונתקשה הא"מ, ששוה כסף ככסף שמענו
אבל שוה כלי כלי לא שמענו, אמנם בס'
פסקי הלכות להגרד"פ מקארלין ז"ל (אי-
שות פ"ג ס"ק ג') פי' דברי הרא"ש ע"פ
גמ' דב"מ הנ"ל דאדרבא דמי חפץ הם
לעולם כחפץ עצמו דמה לי הן כר' כיון
שיכול בעד המים לקנות חפץ אחר, אבל
תמורת דמים לא אמרי' מה לי דמיהן כר'
אלא במקום שיש ריבוי מקרא ע"ז ששוה
כסף ככסף עיי"ש. ומעתה ניחא דעת רש"י,
שאין הכונה שכסף שבתורה הוא כסף
מתכות במשקל חצי שעורה, שהוא הפחות
הנקרא סתם כסף, ושוי פרוטה של נחושת,
אלא שכשנותן פרוטה של נחושת, דהיינו
זוהי, הרי זה ככסף עצמו, שאפילו במקום
שאין אומרים ש"כ ככסף, ג"כ הוא כהחפץ
עצמו, משום מה לי הן מה לי דמיהן, אבל
כשאינו נותן פרוטה של נחושת עצמה,
וגם כסף מתכות ש"פ אינו נותן, אלא חפצי'
אחרים שוה פרוטה, זה א"א לרבות מחמת
מה לי הן כר', שאפילו כשנותן חפצים
תחת ממון, הרי מה לי דמיהן ומה לי הן
אין אומרים, וכש"כ כשנותן חפצים תחת
חפצים, וכמש"כ הרא"ש ב"ק הנ"ל, שאע"פ

נכתב, אלא מכסף מקנתו, א"כ פשוט מסב-
רא שבאותו כסף עצמו שנקנה בו יוכל
לפדות א"ע בו, וכל שנקנה בשה כסף
ממילא יוכל לפדות א"ע בש"כ, ומה לנו
בכך שאז נתרצה ועתה הוא בע"כ, הרי
זהו דין התורה שיוכל לפדות א"ע בע"כ
ראדון, אלא שלא היינו יודעים במה יפדה
א"ע, ובא הכתוב והורה לנו שמכסף מקנתו
יפדה א"ע, שבאותו דבר שנקנה בו יפדה
את עצמו.

ולפענ"ד קושיא מעיקרא ליתא, שאין
הכי נמי אם נקנה מעיקרא להאדון בשה
כסף היינו יודעים אז ממילא שפודה א"ע
ג"כ בשה כסף, שעכ"פ הרי זה מכסף מק-
נתו, אבל עדיין איננו יודעים שיוכל לפדות
א"ע בשה כסף כשנמכר מעיקרא להאדון
בכסף ממש, שבזה הרי י"ל שאין זה מכסף
מקנתו כשיפדה א"ע בש"כ, ולהוכיח ממה
שעבד אחר שנמכר בש"כ שהוא נפדה ג"כ
בש"כ, שש"כ הוא בפדיון ע"ע לעולם
ככסף, זה פשוט שא"א, שהרי זהו כל עיקר
חידושו של הרשב"א, שש"כ כשמרצון שני-
הם הוא מסברא ככסף ממש, ואין צורך
בריבוי מהכתוב אלא כשהוא בע"כ, וא"כ
בשלמא כשנמכר מעיקרא ברצון בש"כ,
הרי החשיבותו לכסף, וממילא כשנפדה אחר
כך בשה כסף הרי זה עכ"פ מכסף מקנתו,
היינו שבעת מקנתו היה זה כסף, ולא אכפת
לנו מה שעתה אינו ככסף, אבל כשנמכר
מעיקרא בכסף ממש, ועתה הוא בא לפדות
א"ע בע"כ, הרי מעולם לא החשיבוהו בעת
הקנין לש"כ שיהי' ככסף, ומנין לנו שיפי-
דה א"ע בו אם ש"כ אינו ככסף, ולזה
צריך הלמוד משיב, והוא פשוט.

וי"ל שיהיה אף נ"מ לדינא בין תי' הא"מ
לתירוצי, שהרמב"ם (עבדים פ"ב ה"ח)
פסק שע"ע הנמכר לעכ"ם אינו יוצא בש"כ
ועי"ש בכ"מ שמקורו מתורת כהנים ומי-
רושלמי, אבל לענין קניה מדה שנקנה
בש"כ, וכמו שכתב הרמב"ם שם

שדמים כעין שגזל מהני, אבל דברים אח-
רים לא, ולכן צריך ע"ז ריבוי ששה כסף
ככסף, אם משום שלומדים מעבד עברי,
וכמ"ש התוס', או משום שכל שהוא מדעת'
שנתרצית, סברא הוא, וכמ"ש הראשונים,
אבל עכ"פ פרוטה וש"פ שאמרו ב"ה הם
שני דברים, שפרוטה שהוא ממון, אף שהיא
של נחושת מ"מ הוא ככסף עצמו, אף
בלא הטעמים של שוה כסף, אלא משום
מה לי הן וכו', ואפילו במקום שבע"כ
מהני, ג"כ מועיל, ושה פרוטה הוא מטעם
שש"כ ככסף דוקא.

— ג —

שם ה, א: דתניא מכסף מקנתו בכסף
הוא נקנה ואינו נקנה בתבואה וכלים האי
תבואה וכלים היכי דמי אילימא דלא מקני
בהו כלל ישיב גאולתו אמר רחמנא לרבות
שוה כסף ככסף, ועי' לקמן טז, א', ורש"י
כאן ותוס' לעיל ב' ע' א ד"ה בפרוטה.
והנה באבני מילואים (סי' כ"ז ס"ק ג')
הקשה על הרשב"א שכתב שזה שע"ע נקנה
מעיקרא להאדון בש"כ אנו יודעים מסברא,
שכל שנתרצה גם ש"כ הוא ככסף, והלימוד
מישיב נצרך ע"ז שפודה את עצמו בש"כ
שוהו גם בע"כ של האדון, והק' בא"מ ע"ז
שהרי נגאולה לא כתוב כסף כלל, אלא
נשום שכתוב ישיב מכסף מקנתו, ופרש"י
וכיון דמפרק ב' אקנויי נמי מקני מדכתיב
גאולתו מכסף מקנתו, וא"כ כיון שמסברא
נקנה בש"כ, הרי ממילא גאולתו מכסף
מקנתו ונפדה נמי בש"כ, ולמה צריך קרא
דישיב, ונדחק לתרץ דהו"א שאע"פ שנקנה
מעיקרא בש"כ, מ"מ כיון שאז נתרצה
ה"ז ככסף עצמו, והשתא שהוא בע"כ אין
זה מכסף מקנתו, שהקנין הי' בכסף ממש,
שכיון שאז נתרצה נחשב אז לכסף עצמו,
והפדיון שהוא בע"כ אינו ככסף ממש, ולכן
צריך ריבוי מיוחד משיב. והדוחק מבואר
מאליו, שכיון שכל עיקר כסף הפדיון לא

בריש הפרק, ועיין שו"ת חתם א"ח"כ יוכל לצאת בעל כרחו של האדו
סופר אה"ע ח"א סי' פ"ב, ולפ"ז יש לחקור בגרעון בשה כסף, שלהא"מ אינו יוצא
כשמעיקרא נקנה בש"כ ברצון שניהם, אם ולדידי י"ל שיוצא, ועדיין צ"ע, ואכמ"ל.

הערה

הערה

הערה

הערה

הערה

הערה

הערה

קדשוף עבדיך בלהבת חתונה,
רשפיהם רשפי אש שלהבתיה
יהי זכרם לעד ועקדתם יראה זה -
כל הנשמה תהלל זה הללויה.

(מתוך קינה על שרופי טרויש. המחבר: מאיר בן אליאב).